

Казка про частини мови

Одного разу, коли матері Мови не було вдома, її діти – частини мови – засперечалися, хто з них найважливіший.

- Я, - сказав *Іменник*, - приношу найбільше користі, бо я даю всім імена: істотам, предметам, подіям. Одягнувши їх у сім відмінків, два числа і три роди, я можу виступати будь-яким членом речення... Тож, безумовно, я найголовніший.

Червоний від обурення *Прикметник* негайно перебив його:

- Зачекай, *Іменнику!* Та ж без моєї **прикмети** ти не був би ні гарним, ні розумним. Це я всіх прикрашаю, вказую **на належність предмета особі**. А в реченні виступаю означенням і присудком...

Тут у мову втрутився *Числівник*:

- От задаваки! Та без мене ви б не знали ні року свого народження, ні **скільки** живете на світі. Я теж маю відмінки, а подекуди **числа** і всі три роди. І разом з тобою, *Іменнику*, можу бути і головним, і другорядним членом речення.

Займенник слухав суперечку й іронічно посміхався:

- Які ви розумні! Та що б ви робили, якби не було б мене. Я в **реченні** **можу замінити вас усіх**. Маю відмінки, роди і числа, а в реченні виконую будь-яку роль. А чи зможете ви без мене запитати про когось чи про щось?

Дієслово зверхньо, поблажливо поглядало на всіх, потім примирливо сказало:

- Заспокойтесь всі! Без моєї Гераклової сили всі ніщо, тільки байдики б'єте. А як з'явлюсь та запусчу **в дію** усі мої три часи в однині й множині, то тільки тоді ви значите. Я вже не кажу про те, що в реченні блискуче виконую і головну, і другорядну роль.

Прислівник виглянув з-під руки *Дієслова* і собі:

- А чим ви хвалитеся? Тим, що з вас ліплять люди те, що заманеться? Повчіться краще в мене. Я серед вас один і гордий, і твердий, як криця, стою непорушно, **незмінно**. Себе викривляти у різних числах, відмінках і родах я не дозволю. І в реченні я постійно виступаю обставиною. Т а й у дружбі я надійніший – **завжди поряд з Дієсловом** .

Тут між частин мови просунув голову *Прийменник*.

- Так я твій брат. Я теж незмінний. Без мене ви і **думку не можете висловити** як слід. Ось, наприклад:" Учень йде ... школи". Нічого не зрозуміло. А як тільки я з'явлюсь, так і стає ясно **до** чи **зі** школи він іде.

Поважно походжаючи між частинами мови, *Сполучник* з притиском сказав:

- Ви, най-най-най...зарубайте собі на носі, що **в реченнях всіх з'єднаю вас я**, без мене ви ходили б, як загублене телятко.

- Та й без мене вам не обійтись, - промовила *Частка*. – Ні тобі **запитати**, ні **заперечити** чи висловити **сумнів**...

- Гай, гай, діти однієї матері, а не можуть у мирі жити, - засмучено сказав *Вигук*. Ох, коли б я вмів говорити зрозуміліше, то вчив би вас розуму. А то тільки від **радісті, горя, страху чи здивування** можу подати свій голос.

У цей час повернулася до своєї рідної домівки мати *Мова*.

- Не сваріться, любі діти. Кожен з вас мені потрібен. Без вас я не була б така гарна, мила людям у розмові, у пісні, на письмі. Хай між вами запанує дружба й злагода назавжди.

Усі частини мови з'єднали руки і пообіцяли матері:

- У дружбі та злагоді будемо здорові й щастя дамо нашій матері Мові.

Чи ти задумувавсь, відкіль оті
У нашій мові злитки золоті?

Як намистини, диво калинове –
Частини мови!
Який співець, поет, який письменник
Уперше слово вигadaв – іменник!

Іменник! Він узяв собі на плечі
Велике діло – **визначати речі**, -
Ім'я, найменування і наймення:
Робота. Біль. І радість, і натхнення.

Ну, а візьмімо назву – *дієслово*,
Само підказує, що **діє слово!**
Ще й прикладу на нього не навів,
а вже до півдесятка дієслів!

Прикметник дасть іменнику – предмету
Якусь **ознаку чи прикмету**.
Числівник може визначить тобі
Число речей, порядок при лічбі.

А поспитай звичайного *займенника*,
За кого він у мові? **За іменника!**
(хоч може цей наш скромний
посередник замінювати і *числівник*,
і *прикметник*).
Прислівник звик, **незмінюваний** в мові,
Ознаки різні виражать **при дієслові**,

Сполучник каже: скромну роль я маю,
Але **слова у мові сполучаю**.
І *частка* мовить: слово я **службове**,
Але людині чесно я служу.
І, будьте певні, в інтересах мови
І так, і **ні**, де треба, я скажу.

А *вигук* може пролунать, як дзвін,
У мові, мабуть, найщиріший він!
“**Ура!** – гукнеш ти неодмінно. –
Сьогодні з мови я дістав “відмінно”!

Частини мови! Назви наче й звичні,
Полюбиш їх – красиві, поетичні!
“Відмінно” заслужив ти. Знав – чудово.
Це за любов найвища з нагород.
Хто ж так назвав оці частини мови?
Назвали вчені. І підхопив народ!

РОЗДАВАЛЬНИЙ МАТЕРІАЛ

1. Сконструйте прислів'я і підкресліть в них числівники.

1 варіант

1. *За, поженешся, жодного, не, зайцями, двома, спіймаєш.*
2. *Хата, не, господиень, де, там, сім, метена.*

2 варіант

1. *Одна, ще, голова, добре, а, краще, дві.*
 2. *Сім відмір, а, разів, відріж, один.*
-

3. Знайти “четверте зайве” слово, аргументувати свої докази, виділити орфограми.

1 варіант

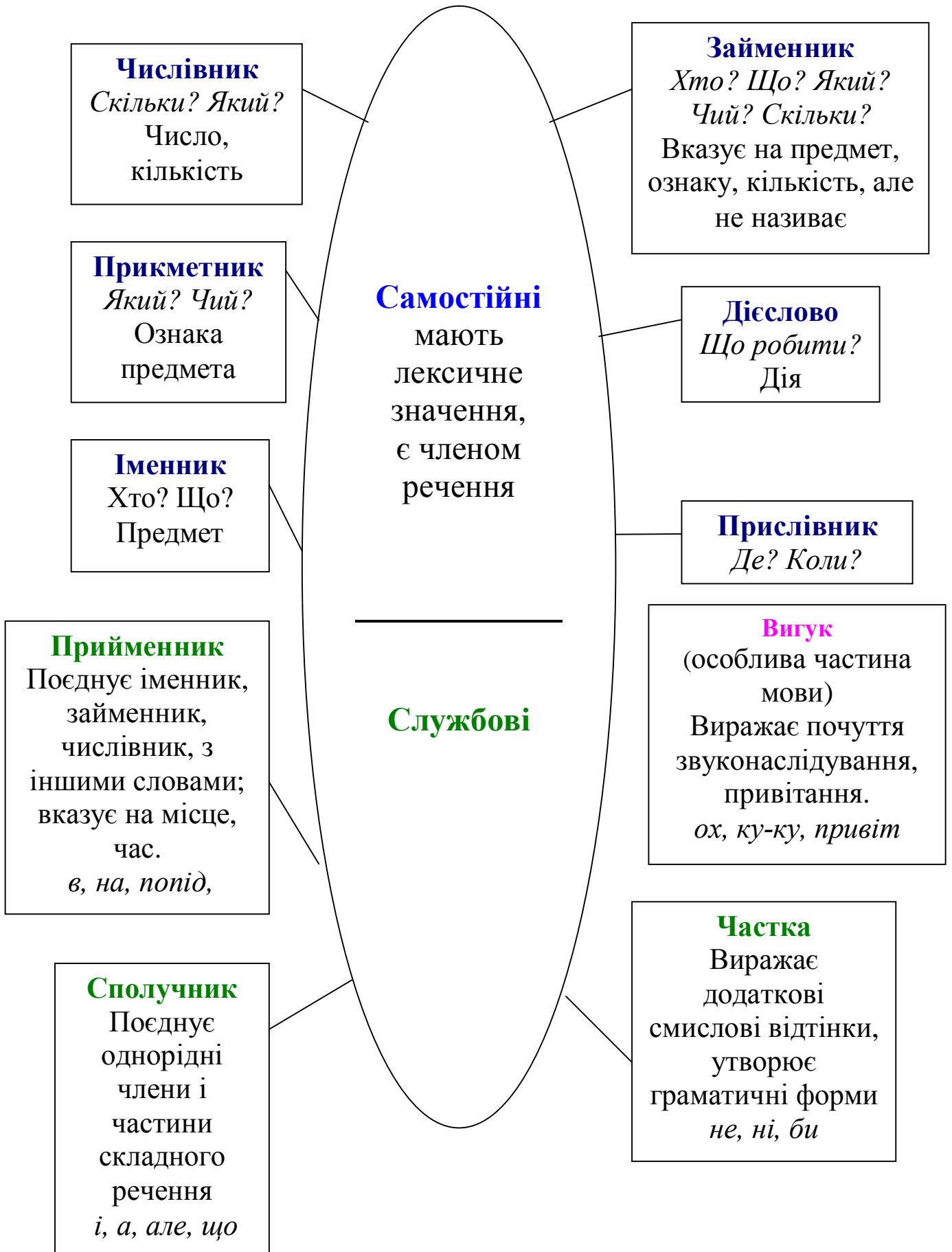
1. *П'ять, п'ятірка, п'ятий, п'ятеро.*
2. *Навесні, взимку, дружні, зранку.*
3. *Я, від, його, тебе.*

2 варіант

1. *Я, від, його, тебе*
2. *Стук-стук, ох, ку-ку, ойкає*
3. *Не, але, та, або.*

Частини мови

Додаток

Лінгвістичне лото №1

Склади речення:

Розділ мовознавства...

Фонетика
Графіка
Орфографія
Орфоепія
Лексикологія
Словотвір

... вивчає...

Букви
Звуки
Правильна вимова
Правильне написання
Способи творення слів
Лексика, значення, вживання слів

Лінгвістичне лото №2

Склади речення:

Розділ мовознавства...

Лексикографія
Стилістика
Фразеологія
Пунктуація
Синтаксис
Етимологія

... вивчає...

Стилі мовлення
Правила укладання словників
Походження слів
Вживання розділових знаків
Стійкі сполучення слів
Словосполучення і речення

ТЕМА. Морфологія. Орфографія. Загальна характеристика частин мови

МЕТА: поглибити знання про морфологію як розділ науки про мову, його зміст і завдання; розвивати вміння і навички розпізнавати вивчені частини мови в реченнях, розуміти їх роль у мовленні, визначати відомі граматичні ознаки; формувати в учнів навички правильного написання слів, вміння визначати орфограми і застосовувати їх в писемному мовленні;
формувати уміння узагальнювати набуті знання;
розвивати усне і писемне мовлення;
розвивати пам'ять, спостережливість, аналітичне мислення, емоційне сприймання навчального матеріалу, пробудити фантазію, спонукати до творчості;
виховувати естетичні смаки, любов і повагу до рідної мови, художнього слова.

ОБЛАДНАННЯ: підручник з української мови, навчальні таблиці, ілюстративний матеріал до "Казки про частини мови", опорний плакат "Дерево морфології", роздрук тексту поезії Д.Білоуса "Злитки золоті", роздавальний матеріал.

ТИП УРОКУ: урок узагальнення і систематизації знань

ХІД УРОКУ

I. ОРГАНІЗАЦІЯ КЛАСУ

II. ОГолошення теми, мети, мотивація навчальної діяльності

III. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ

1. Слово вчителя.

- Ми поглибимо знання про морфологію як розділ мовознавчої науки, що вивчає слова як частини мови. З якими розділами науки про мову пов'язаний цей розділ і що вивчає кожен з них ?

2. Робота в парах. Лінгвістичне лото.

- 1) Фонетика. (Вивчає звуки)
- 2) Графіка (Букви)
- 3) Орфографія (Правильне написання)
- 4) Орфоепія (Правильна вимова)
- 5) Лексикологія (Лексика, значення, вживання і походження)
- 6) Словотвір (Способи творення слів)
- 7) Лексикографія (Правила укладання словників)
- 8) Стилїстика (Стилї мовлення)
- 9) Фразеологія (Стилїкі сполучення слів)
- 10) Пунктуація (Вживання розділових знаків)
- 11) Синтаксис (Словосполучення і речення)
- 12) Етимологія (Походження слів)

IV. СПРИЙМАННЯ І ЗАСВОЄННЯ УЧНЯМИ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Робота в групах . «Ажурна пилка».

Опрацювання текстів « Зливки золоті», « Казка про частини мови» та таблиці; "читання з маркуванням тексту" – читання тексту, роблячи позначки на берегах про важливість того чи іншого факту

- Скільки в українській мові частин мови?
- На які групи поділяються частин мови?
- Скільки самостійних частин мови?
- Чому ми ці частини мови називаємо самостійними?
- Чим вони характеризуються?
- Скільки службових частин мови?
- Яка роль службових частин мови?
- Як називається особлива частина мови, що не є ні самостійною, ні службовою?

V. ЗАКРІПЛЕННЯ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ

- Отже, ми з'ясували значення в мові кожної частини мови, знаємо, що самостійні частини мови мають лексичне і граматичне значення: морфологічні і синтаксичні ознаки. А службові частини мови служать для зв'язків слів і частин складного речення, вираження зв'язків між словами в реченні, надають словам чи реченням додаткових відтінків або служать для творення деяких граматичних форм та нових слів.

Перевіримо, як ви вмієте розрізнати частини мови.

1). Лінгвістична гра.(запис під диктовку)

Якщо ви правильно розподілите частини мови у колонки, то зможете прочитати вислів, підкресливши другу від початку букву.

Знайомий, один, пахучий, пусто, обов'язок, два, дев'яносто, вночі, спритний, думка, тридцятий, окуляри, жадібно, сімсот, сумно, світанок, найкращий, вправна, скоро, великий, привабливі, дихання, чудово, вільний.

Іменник

Прикметник

Прислівник

Числівник

Букви на папері – у науку двері.

- Пояснити, які розділові знаки ставимо в реченні і чому. Виконати повний синтаксичний розбір речення

2) Диктант – вікторина

___ Знайдіть займенники в лічилках і скоромовках, запишіть

Я, ти, він, вона –

Разом дружна вся сім'я.

Хто запізниться,

Той буде жмуриться.

Тут циганка ворожила,

Шматок сала положила,

Ось воно є – щастя твоє.

Котилася торба

з високого горба,

А в тій торбі

хліб – паляниця,

Кому доведеться,

той буде жмуриться

3). Лінгвістична задача

Яке орфографічне правило ілюструє ця поезія? Сформулюйте його. Випишіть слова, що ілюструють приклади на це правило. Виділіть орфограми в словах.

Жили – були дієслова,

Рухливі й жваві слова,

Які скакали, веселились

Й нікому зроду не корились

Та стало враз життя сумне,

Коли з'явилась частка не.

Вона веліла не співати,

Не пустувать, не розмовляти...

Дієслова “не” не стерпіли

І стати поруч не схотіли.

- Яка частина мови пишеться з дієсловами окремо? (Частка)
- Що ми знаємо про цю частину мови ? (Відноситься до службових частин мови і служить для творення нових форм чи слів, надає словам чи реченням смислових або емоційних відтінків.)

Наприклад, не, ні, хай, нехай, би (б), лише, тільки, навіть, уже, ж, аж, так, еге ж, авжеж, будь-, небудь-, казна -, аби -, хтозна -, де -, сь -.

4) Відтворювальний диктант

Диктую прислів'я і приказки, учні виписують у два стовпчики сполучники і прийменники.

(Прийменник – службова частина мови, яка служить для вираження зв'язків між словами в реченні.

Сполучник - – службова частина мови, яка служить для зв'язку однорідних членів речення і частин складного речення.)

- ❖ *Праця годує, а лінь марнує.*
- ❖ *І вдень, і вночі сняться калачі.*
- ❖ *З ким поведешся, від того й наберешся.*
- ❖ *Або пан, або пропав.*
- ❖ *Вовків бояться, то в ліс не ходити.*
- ❖ *Задер носа, що кочергою не дістане.*

5) Вигук

- Слова, що належать до цієї частини мови, можуть виражати захоплення, сум, страждання, докір, прохання, страждання. В них уся чаша переживань, почуттів, волевиявленень людини. За неспокійну вдачу ці слова й назвали вигуками. Вигуки не змінюються і членами речення не виступають. Не відносяться вони не до самостійних, не до службових частин мови.

- Згадайте назви народних пісень, які ми вивчали в цьому році, де б зустрічалися вигуки.
«Мозковий штурм»

Наприклад, “ Ой ти, коте, коточок”;

“ Ой ну, люлі, дитя спать”;

“Ой у лузі червона калина похилилася”;

“ Гей, видно село”;

“Ой біжить, біжить мала дівчина”;

“Ой хто, хто Миколая любить”;

“Ой весна, весна – днем красна”;

“ Ой кувала зозуленька”.

VI. УЗАГАЛЬНЕННЯ І СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ЗНАНЬ

Сенкан

Частини мови

Самостійні службові вигук

Називають поєднують виражає

Вивчає розділ мовознавчої науки

Морфологія

- Скажіть, будь ласка, про що ми дізнались сьогодні на уроці?
- Що вивчає морфологія?
- На які групи поділяються частини мови?
- Що ми можемо сказати про особливу частину мови – вигук?
- Які види завдань вам сподобались? Чим саме?

VII ПІДСУМОК УРОКУ

(Відзначити роботу класу, визначити найактивніших учнів, виставити оцінки)

1. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Виписати чотири речення (загадку, прислів'я, лічилку, скоромовку), визначити частини мови.

Запитання та завдання до теми « Частини мови »

1.

- Скільки в українській мові частин мови?
- На які групи поділяються частин мови?
- Скільки самостійних частин мови?
- Чому ми ці частини мови називаємо самостійними?
- Чим вони характеризуються?
- Скільки службових частин мови?
- Яка роль службових частин мови?
- Як називається особлива частина мови, що не є ні самостійною, ні службовою?
- Що виражають вигуки?
- Дайте визначення кожній частині мови.
- Наведіть приклади.

2.

Лінгвістична гра

Якщо ви правильно розподілите частини мови у колонки, то зможете прочитати вислів, підкресливши другу від початку букву.

Знайомий, один, пахучий, пусто, обов'язок, два, дев'яносто, вночі, спритний, думка, тридцятий, окуляри, жадібно, сімсот, сумно, світанок, найкращий, вправна, скоро, великий, привабливі, дихання, чудово, вільний.

Іменник

Прикметник

Прислівник

Числівник

3.

Знайдіть займенники в лічилках і запишіть

1). Я, ти, він, вона –
Разом дружна вся сім'я.
Хто запізниться,
Той буде жмуриться.

2). Тут циганка ворожила,
Шматок сала положила,
Ось воно є – щастя твоє.

3). Котилася торба
з високого горба,
А в тій торбі
хліб – паляниця,
Кому доведеться,
той буде жмуриться

4.

Яке орфографічне правило ілюструє ця поезія? Сформулюйте його. Випишіть слова, що ілюструють приклади на це правило. Виділіть орфограми в словах.

*Жили – були дієслова,
Рухливі й жвавії слова,
Які скакали, веселились
Й нікому зроду не корились
Та стало враз життя сумне,
Коли з'явилась частка не.
Вона веліла не співати,
Не пустувать, не розмовляти...
Дієслова “не” не стерпіли
І стати поруч не схотіли.*